

UOT:80.

**GÜLTƏKİN (ƏMİN ABİD) POEZİYASINDA TÜRKÇÜLÜYÜN
POETİK DƏRKİ**

*Əhmədova Ülvyyə Kərəm qızı
Xəzər Universiteti*

Xülasə: Məqalədə Gültəkinin (Əmin Abid) poeziyasında türkçülük problemi araşdırılır. Qeyd olunur ki, XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan romantiklərinin yaradıcılığında türkçülük, turançılıq mövzusu başlıca yer tutmuşdur. Ə. Abid də yaradıcılığının ilk mərhələsində bu mövzuya müraciət etmiş, iki dəfə eyni adda – “Türkün dərdi” şeirini yazmış, türklüyün düşdüyü acıacaqlı vəziyyəti təsvir etmişdir. Təkcə bu şeirlərində deyil, digər şeirlərində də türklüyün poetik təərrüfünə sıx-sıx rast gəlinir. Onun şeirlərində türkçülük ayrıca götürülmüş şəkildə deyil, çox zaman turançılıqla bir yerdə təsvir olunurdu. Gültəkinin yaradıcılığında da bunları çox zaman ayırmaq çətin olur.

Key words: Gultekin, poetry, Turkism, national identity, poetic understanding

Ключевые слова: Гюльтекин, поэзия, тюркизм, национальная идентичность, поэтическое осмысление.

Açar sözlər: Gültəkin, poeziya, türkçülük, milli kimlik, poetik dərkətmə

XIX əsrdə dünyada yaşanan siyasi, mədəni hadisələr bir çox sahədə milli topluluqların, xüsusilə də türklərin “özünəqayıdışına” təkan verdi. Şərqdə meydana gələn dəyişikliklər, Avropada ortaya çıxan milliyətçilik düşüncəsi, Osmanlı imperiyasının zəifləməsindən dolayı formalaşan fikirlər getdikcə bütün türk dünyasında yayılır, türklərin özünə, kökünə, milli kimliyinə qayıdış məsələləri aktuallıq qazanırdı. Əli Suavi Londonda yayımladığı “Müxbir” qəzetində “Çinin qərbindəki müsəlman türklər” başlıqlı yazısında, Osmanlı imperiyasının sərhədləri kənarında, Orta Asiyada yaşayan türklərdən bəhs etmişdir. Türkçülük fikrinin ədəbi arenadan siyasi arenaya yol alması Yusif Akçuranın “Üç tərzi-siyasət” adlı əsəri ilə bir qədər də şəkilləndi. İlk türkçülərdən olan Y. Akçura əsərində “Osmanlı ölkələrindəki türklər həm dini, həm irki bağlar ilə pək sıki, yalnız dini olma baxımından da birləşəcək, əsasən, türk olmadığı halda bir dərəcəyə qədər türklüyü mənimsəyəcək və hələ ki heç mənimsəməyən ünsürlər də türkləşəcəkdir” [1, s.36] sözləri ilə türk birliyini təsvir etmişdir. Ə. Hüseynzadə isə “Həyat” qəzetində dərc etdirdiyi “Türklər kimdir və kimlərdən ibarətdir?” silsilə məqalələrində türkçülüğü bütün yönləri-tarixi, maarifçi, ictimai-siyasi, etnik və s. baxımından ələ alırdı. Türk qəzetlərinin birində-Misirdə çıxan “Müxbir” qəzetini nəzərdə tutaraq, Çingizlərə və Teymurlara qarşı “narəva” sözlərini cavabında yazırdı: “Türklüklə iftixar etdikləri halda Türkün kim və kimlərdən ibarət bulunduğunu bilməyən nə qədər türk mühərrirlərimiz vardır...” (2, 264). Z. Göyalpın, Ə. Ağaoğlunun və başqalarının türklüklə bağlı məqalələri, M. Ə. Yurdaqulun şeirləri yeni mərhələdə türklüyü ön plana çıxardı və türkçülük bir ideoloji sistem halına gətirildi. Bununla da, siyasətdə və ədəbiyyatda qədim türklərin məğrurluq fikrinə inanan, pərakəndə türk dövlətlərini çıxılmaz vəziyyətdə bunun bir çıxış, qurtuluş yolu olacağını müdafiə edən siyasi-ədəbi adamları ideologiya arenasını genişləndirib, yad qüvvələrə qarşı əsas mübarizə vasitəsi olaraq türkçülük və turançılıq terminlərindən, onun gerçəkləşməsi üçün mümkün üsulların təbliğindən istifadə etməyə başladılar. Beləliklə, bu fikirlərdən bəhrələnən M. Ə. Yurdaqul ədəbi türkçülüyn əsasını qoydu. Türkçülüyn ilk mükəmməl elmi kitabını yazan Yusif Akçura onu “*ədəbi türkçülüyn ən bariz siması*” [3, s.101] adlandırır, ədəbiyyatda yeni bir ədəbi məktəbi-türkçülük məsləkini qurduğunu deyirdi.

Burax məni hayqırayım. Susarsam sən matəm et,

*Unutma ki, şairləri hayqırmayan bir dövlət,
Sevənləri torpaq olmuş yetim uşaq kimidir* [4, s.79].

Ədəbiyyatın ana xəttini formalaşdıran türk millətçiliyi fikri elmi türkçülüyn siyasi türkçülüyə doğru inkişaf tarixi ilə səsləşir. Bədirxan Əhmədova görə, *“ədəbi türkçülük siyasi türkçülüynü doğurmuş, sonrakı prosesdə paralel şəkildə bir müddət yanaşı yol getmişlər”* [5, s.143]. M.Ə.Yurdaqulun şeirləri yalnız Türkiyədə deyil, bütün türk dünyasında yayılmış, Azərbaycan ədəbiyyatına da təsirsiz ötüşməmişdir. Əmin Abidin də “Əmin” adını M.Ə.Yurdaqula görə götürdüyü fikirləri hələ ki, təsdiqini tapmasa da, onun poeziyasının Gültəkin poeziyasına böyük təsirinin olduğunu inkar etmək çətindir. Əmin Abidin 1917-ci ildə yazdığı “Türkün dərdi” şeirində siyasi dəyərləndirmə başlıca yer tutur. I Dünya savaşı zamanı Osmanlı imperiyasının düşdüyü vəziyyət gənc şairi dərindən narahat edir və türklüyü qoruyan vətənpərvərlərə “Yigit bəyim” deyə üz tutaraq onu şanlı türk keçmişini, fəthətini qorumağa səsləyir. *“Ay, yldızın Günəş kibi şənlik nuru saçsın daim, /Həyatının ən qaranlıq guşəsinə ziya dolsun...”* kimi uqurlamalar qəhrəmana ürək-dirək verir. Sonrakı sətirlərdə şeirin intonasiası dəyişir. Məlum olur ki, indi türkün dərdi böyükdür; hər bir sətiri bir igidin qanı ilə yazılır. *“Ey Tanrının əziz qulu, ey Türk oğlu!/Ey Şərq səmasının parlaq yıldızı!”*-deyə üz tutduğu igidə türklüyün bu vəziyyətə düşməsində Qərbi günahkar sayır və onların Türkə qarşı bu davranışının nədənlərini anladır:

*Qərb istəmər türkün yaşıl səmasında,
Maarifin əlvan gülü çiçəklənsin.
Birlik saçan yıldız, günəş, ay bulunsun.
Qərb istəmər türkün geniş yürəyində,
Türk duyğusu, millət hissi köklənsin,
Qərb istəmər türkün canlı damarında,
Türkün islamiyyət qanı axsın yenə* [6, s.74]

XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində Türkiyə və Azərbaycan ziyalılarını birləşdirən əsas ideyalardan biri türkçülük olmuşdur. Digər türk xalqlarından fərqli olaraq bu iki türk dövrlərində türkçülüyn mahiyyəti uğrunda, əsasən, ədəbiyyat sahəsində sözlə mübarizə gədirdi. Türkçülüyn proqramı Əli bəy Hüseynzadə və Ziya Göyalt tərəfindən hazırlanmış, hər iki ədibin ətrafına toplanan ziyalılardan türkçü cəmiyyət yaranmışdı. Bütün milliyətçi türkləri ətrafında birləşdirən türkçülük toplumun əksər təbəqələrini əhatə edir, onların eyni qayə, fikir ətrafında toplanmasını sürətləndirirdi. Əgər Azərbaycanda bu hərəkatın başında Ə.Hüseynzadə, M.Ə.Rəsulzadə, Ə.Cəfəroğlu və s. dayanırdısa, Türkiyədə də Ziya Göyalt, Ömər Seyfəddin və s. kimi ədiblər yazıb-yaradır, türkçülüynü öz cəmiyyətləri üçün təbliğ edirdilər. Ə.Abidin “Qılınıcım və başım” şeiri də Ömər Seyfəddinin 22 noyabr 1917-ci ildə “Yeni Məcmuə” dərgisində çap edilən “Köhnə qəhrəmanlar” silsiləsinə daxil edilmiş “Başını verməyəm şəhid” hekayəsinin məzmunu ilə eynilik təşkil edir. *“Türkiyədə neçə il qaldınız?”* sualına Ə.Abidin *“1918-ci ildən 21-ci 26-cı ilə qədər qaldım”* cavabı əsas verir ki, şairin bu hekayə ilə tanışlığını şərtsiz qəbul edək. Birincisi, Ö.Seyfəddin Türkiyədə türkçülük hərəkatının əsas nümayəndələrindən biri idi. Onun yaradıcılığını azərbaycanlı ədiblərin bilməməsi mümkünsüzdür. İkincisi, Ə.Abidin Türkiyədə olduğu dövərdə “Yeni Qafqasiya”, “Şəbab”, “İnci”, “Türk yurdu” və s. kimi mətbuat orqanlarında çıxış edib. Onlardan “İnci” dərgisinin ən fəal yazarlarından biri də Ömər Seyfəddin olmuşdur. Böyük ehtimalla onların əyani tanışlığı da var idi. Digər cəhətdən də türkçülük türklərin soykökünə keçmişinə əsaslanırdı. Bu hekayənin də məzmununda Osmanlının Macarıstana olan yürüşlərindən birindən söhbət gədirdi. Sultan Süleyman Qanununin son səfəri Ziqetvar yürüyüşü o öldükdən sonra Sokullu Mehmed Paşanın başçılığı ilə 1566-cı ildə baş vermişdir. Bu hadisələrə

əsaslanan Ö.Seyfəddinin “Başını verməyən şəhid” hekayəsində süjetin finalı aşağıdakı kimi təsvir edilir:

“Dəli Hüsrəv qalxanını sallayaraq, səsi çıxdığı qədər bağırırdı:

-Mehmed. Mehmed! Canını verdin! Başını vermə, Mehmed!

Bu nəyə o qədər müdhiş, o qədər təsirli idi ki.. Durur, durmaz o an qırx addım qədər yaxınlaşdığı kəsik başlı şəhidin yerdə fırlandığını gördü, nəfəsi tutuldu. Təəccübləndi. Bu başsız bədən yerindən uçmuş kimi qaçırdı. Öz başını aparan sərkərdəyə yetişdi. Əli ilə elə bir vuruş vurdu ki.. O an yüksəkdən atın üstündən yerə yuvarlandı.. Aparmaq istədiyi baş əlindən yerə düşdü. Dəli Mehmed və başsız bədəni canlı kimi gəldi, yerə əyildi. Yerdən öz kəsik başını aldı. Elə ora da yorğun bir qəhrəman kimi uzandı” [7, s.56]. Bu hekayə keçmiş türk qəhrəmanların “Qızıl alma” yolunda mübarizəsinə xatırlatmadır. Türkçülüyn əsasında birləşən və Turanı quran türk ümmətinin Qızıl alması dayanırdı. Köhnə qəhrəmanların vahid Turan hakimiyyəti yolunda mübarizəsi türkçü ədiblərinin qələminin əsas hədəfi idi. Əmin Abid “Qılıncım və başım” (3 yanvar, 1918) şeirində özünə “türkəm”, - müraciət ilə başlayır, ardınca üzünü digər türk oğullarına tutur:

Türkəm..

Ey türk oğlu!

Min zülmə düşməni öz elimdə

Davranmadadır hilala qarşı

Boyunda kəfən qılınc əlimdə

Çıxdım ölümə, zavalə qarşı.

Fikrimdə doğan mələlə qarşı... [6, s.73]

Bu misralardan da ehtimal etmək olar ki, tarixdə Sokullu Mehmed paşanın obrazı olan “başını verməyən şəhid” Əmin Abidin türkçülük burulğanına düşdüyü, onun hərərətlə bu eşqə aludə olduğu dönmədə elə onun da şeirinin qəhrəmanı olmuş və ya şair bu hekayədən təsirlənmiş, öz obrazına çevirmişdir. İstənilən halda məzmun oxşarlığı bizə bunu deməyə əsas verir. Şeirdə özünü qılıncını və başını yerə qoymayan qəhrəman kimi təsvir edir:

Türkəm, sana bir ədövvü-əkbər,

Türkəm, sana daima müzəffər,

Vardır sana qarşı intiqam,

Hər qılıncla öz əlimi dəldim,

Gəldim, qılıncım, başımla gəldim [6, s.73].

Əmin Abidin birinci dövrünün son mərhələsinə aid olan şeirlərindən biri də “Azərbaycan” qəzetində 11 avqust 1917-ci ildə yayımlanan “Türkün dərdi” şeiridir. Şeirdə müəllifi türk dünyasının problemi, düşdüyü pərakəndəlik, çıxılmaz vəziyyət narahat edir. Misralarda türkün şanlı keçmişinə xatırlatma olduğu kimi, ümidli, işıqlı gələcəyinə də nikbin yanaşma var. Həqiqətən də, bu dövrdə türk dünyasında əsas güc mərkəzlərindən olan Osmanlı imperiyasının Birinci Dünya müharibəsində iştirakı ağır maddi, mənəvi itkilər, həmçinin qəbuledilməz şərtlərlə bağlanan “Mudros (30 oktyabr 1918) müqaviləsi” ilə nəticələndi. Müqavilənin şərtlərinə görə, ölkənin böyük bir qismi işğalçı qüvvələr tərəfindən bölüşdürüldü. İngilis, erməni, yunan və s. kimi işğalçı qüvvələr Osmanlı imperiyasının bütövlüyünü, insanların aqibətini təhlükə altına saldılar. Bu məğlubiyyət XX əsrin əvvəllərində Ə.Abidlə birgə M.Hadinin “Türkün nəğməsi”, Ə.Müzənnibin “Ədəbiyyat” və s. kimi şeirlərdə də mövzu olaraq ələ alınmışdır. Ə.Abidin “Türkün dərdi” şeirində Şərq və Qərb qarşı-qarşıya qoyulur. “*Türkün dərdi qayət böyük, saymaqla bitməz*”, “*türkün dərdi bir cahən ki əskilməz*”, “*türkün dərdi vərəqlənər tükənəməz*”, “*Hər sətri igid qanı ilə yazılmış*”, “*bir başqa sonsuz aləmdir*”, -deyərək dərdin böyüklüyünü, dərinliyini ifadə etməyə çalışır. Hər məkanda adı-sanı dillərə dastan olan türkün bir “avropalı” hiyləsinə qurban getməyini,

aldanmağını, əksilməyini qəbul edə bilmir. Şeir süjetli lirika nümunəsidir. Əsas məğzi türkləri himayə etdiyinə inanılan Ay xanımın Azərbaycan türkünə müraciəti ilə aydınlanır, Azərbaycanın bir əlində qılınc, birində hilal olan pəri tərəfindən qorunduğu deyilir. Məlumdur ki, pərilər Tanrı tərəfindən hifz edilən varlıqlardır. Deməli, müəllifə görə onun vətəni haqqın, ruhun əks olunduğu məkandır, pəri qızı da onun real himayədarı, qoruyucusudur. Türkçülüynün əsas proqramçılarından biri olan Ziya Göyalp *türk qadını yaradıcı, hökmdar, qala qoruyucusu və vali, qəhrəmanlıqda türk kişilərindən heç də geridə qalmayan zərif vücut kimi tanımlayır* [8, s.122]. Türk mifologiyasında Umay ilahəsinin ailənin və uşaqların qoruyucusu, məhsuldarlıq, bərəkət simvolu kimi təsvir edilməsi məlumdur. Bundan çıxış edərək K.Hüseynoğlu *Umay adının “Üma” (ana) və “ay” sözlərindən yarandığını “Ana ay” mənasını verdiyini yazmışdır* [9, s.96]. Şeirdə də pərinin gəlişi Tanrıdan gələn bəzi buyruqların vasitəçisi olur:

*Günəşlə bərabər doğdu bir pəri,
Bir əlində hilal, birində xəncər,
Gətirdim qanımdan mərhəm yarana,
Haydi, aciz burax, bir özünə gəl.
Yaşamaq istərsən, göylərə yüksəl.
Yüksəl qucağımda şəhadət ara,
Alçaqsan baş əysən o alçaqlara* [6, s.26].

Türkçülük yanaşması ədəbi olduğu qədər də üsyankar və siyasi məzmun daşıyan Gültəkinin yaradıcılığında türklərin söy-kökünün xatırlanması, milli şüur və milli vicdanın oyanması, türk tarixinin öyrənilməsi ön planda dayanan problemlərdəndir. “Buzlu cəhənnəm” şeirlər toplusuna daxil olan şeirlərinin əksəriyyəti türkçülük ideallarını məhz bu baxımdan, yəni türkçülük və turançılığın vəhdəti halında özünü göstərir, islami dəyərlərlə birləşən ideologiya tərənnüm edilirdi. Türkün şanlı keçmişini, qəhrəmanlıqla zəfərlərlə dolu tarixi, dünyanın qarşısında lərzəyə gəlidiyi türk qüvvəti, türkün yenilməz gücü dərin bir lirizimlə, üsyankar ruhla ifadə olunur.

*Əcdadımız şanlı olmuş, dünyaları titrətməmişdir,
Çalışmaqdan usanmamış, uyumağı sevməmişdir,
Hər saniyə, hər dəqiqə çarpışmış, qeyrət etmişdir,
Eyşü-işrət şərqisini oxumağı sevməmişdir* [6, s.86].

Gültəkinin “Bir gün gələr ki...” şeirində əsas niyyət milləti özünə tanıtmək, tarixi türklərin yüksəlişinə, qüvvətlənməsinə əsas səbəblərini ifadə etməkdən ibarət idi. Türkçülüynün azərbaycanlı türkçülər üçün əsas ideoloqlarından biri olan Ə.Hüseynzadə kimi Gültəkin də türkçülüynü milli tarixə, milli mədəniyyətin dərinliklərinə enməkdə görürdü. Yəni türk tarixini, türk böyüklərini, qərəzli mənbələrdən deyil, əsl türk təfəkkürünün məhsulu olan əsərlərdən öyrənməli, elə də tanıtdırmalıyıq. Türkçülüynü tərənnüm etmək, “türkün hər şeyi gözəldir, hamıdan üstün və cəsurdur” düşüncəsini təbliğ etmək Gültəkinin türkçü şeirlərinin əsas məğzini təşkil edir. Demək lazımdır ki, bu cəhətdən Gültəkinin şeirləri Azərbaycan romantiklərinin yaradıcılığı ilə yaxından səsleşir. Əsrlər boyu türk tarixinin qərəzli şəkildə öyrənilməsinə son qoymaq üçün tarixi mövzulara yeri gəldikcə müraciət edir, türklüyün bir millət olaraq üstün milli keyfiyyətlərinin öyülməsi ilə milləti gəncliyə, onun özünə sevdirmək məramını izləyir, millətin dünya xalqlarının arasında öz yerini tutması, milli istiqlalın işğal buxovundan sıyrılıb əldə edilməsi üçün ilk növbədə onun özünü dərinlən tanıması, iftixar hissinin hər bir vətəndaşda üstün olması məqsədi güdür. “Azəri gəncliyinə” şeirində özünü tutduğu gənclikdən də bunu tələb edir:

*Nə istəsən yalnız özündən istə,
Kəndi səsin olsun, ruhuna bəstə,*

*Basdıqca torpağa yer inildəsin,
Atdığıın addımlar, belə sən desin* [6, s.38]

Gültəkinin şeirlərinə nəzər saldıqda, onun bir çox əsərlərində duyulan türk təəssübkeşliyi, millətini sevmək onun varlığına qibtə duymaq, xalqın əzminə və gücünə inanmağından irəli gəlirdi. Ziya Göyalpda, Ömər Seyfəddində olduğu kimi, ona bu yolda kömək edən “yerin yeddi qat dərinindən”, “göyün sonsuzluğa uzanan üfüqündən” azadlıq və milli kimlik uğrunda mübarizəsinə kömək edən, hansısa gözəgörünməz qüvvə var. Bu sevgisini ürəyində bəsləyən təbliğ edənlərin sonu “Sibirya” olsa belə, bu onu iradəsindən geri döndərə bilmir:

*Həsrətlə ağlayanlar sürüldü Sibiryaya,
Lakin bizim eşqimiz könlümüzdə bir seldi,
Bizə yol göstərən şey bir müqəddəs əməldir,
O əməl ki doğmuşdur milli həyat içindən,
Buyruq alındı yerin ta yeddi qat içindən* [6, s.26].

Gültəkinin türkcü şeirlərində bu ideoloji fikrin təsirinin güclü olduğunu görə bilirik. İman qüvvətinin kömək edəcəyi, qol qüvvətinin tarixi kimlikdən bəhrələncəyi bir zəfərin qarşısında Azərbaycanın azadlığı bütün türk dünyasının əsas halqalarından birinin azad olması ilə nəticələncəkdir. “Bayrağım və istiqlalım” şeirində şair işğalçıya sanki meydan oxuyur; əsrlər altından yüksələn bayrağın bundan sonra da dalğalanacağına əminliyi ifadə edir. Şair düşmənin gözünün içinə baxa-baxa müstəqillikdən və bayraqdan vaz keçməyəcəyini “Bayrağım öləməz, ölərsə əgər,/ Torpa\ın altına keçər ölkələr”, -deyə onu xəbərdar edir. Şeirdə yer alan Turan ifadəsinə İran dastan ənənələrində, Firdovsinin “Şahnamə”sində rast gəlinir, ifadənin anlamı türklərin qədim yaşayış adı kimi işlənir. Turançılıq, pantürkizm fikirləri Yusif Akçura, Əhməd Ağaoğlu, Əli bəy Hüseynzadə kimi Rusiya əsarətində olan Azərbaycandan gələn köçmənlər tərəfindən Türkiyədəki türklər arasında da yayıldığını göstərir. Ə.Əbidin ikinci “Türkün dərdi” şeirində Şərq və Qərb qarşılaşdırılır və müqayisəli aspektdən təsvir edilir:

*Ey Tanrının əziz qulu, ey Türk oğlu!
Ey Şərq simasının parlaq ulduzu!
Qərb istəməz türkün gözəl simasına,
Qalibiyyət təbəssümü hiss olunsun.
Qərb istəməz islamiyyət yücəlsin,
Qərb istəməz türkün yaşıl simasında
Birlik saçan yıldız, günəş, ay bulunsun* [10, s.77]

Şərq və Qərbi qarşı-qarşıya qoyan Gültəkin onun dərдинin saymaqla tükənməyən, tarixi mübarizələri ilə itirilməyə məhkum edilsə də, əzmindən heç nə itirməyən, hər sətiri igid qanı ilə yazılan kitab, Şərqin sönməz ulduzu hesab edir. “Azərbaycan” qəzetində dərc edilən şeirdə Əmin Abidi türkün düşdüyü vəziyyət və onun problemləri daha çox narahat edir, onun tarixini, keçmişini və indiki çarəsiz durumda qalmasını sorğulayırdı:

*Türküm sənə yazıq oldu, qayğulardan göz açmadın,
Hər saniyə onun üçün min dərdlə dolu oldu,
Hər dəqiqə onun üçün min qüssəli bir il oldu,
Heç bir yerə də sanılmadı, hər məkandan adı, sanı çıxarıldı* [10]

Həqiqətən də, şeirin yazıldığı ərəfədə türk dünyasının sarsıntılı bir dönmədən keçməsi, aqibətinin bilinməməsi yetərli qədər narahatedici bir vəziyyət idi. “Bu gün Qərbin göylərində” şeirində dedi ki:

*Bu gün türklük yox olursa- Qərbə bayram!
İslamımız ucalarsa- Qərbə matəm!*

*Şərq aləmi yüksəlsə, ucalırsa,
Şərqin gözü açılsə, şən qalırsa,
Qərbin gözü həp ovulub, kor oluyor,
Qərbə atəş, zülm intiqam kin doluyor* [6, s. 94].

Əlbəttə, Gültəkinə qədər bədii düşüncədə türkçülük müəyyən bir yol qət etmişdi. Özü də türkçülük ayrıca götürülmüş şəkildə deyil, çox zaman turançılıqla bir yerdə götürülürdü. Ədəbiyyatda türkçülüyn tarixi eyni dövrə təsadüf edir, turançılıq ülküsünün ədəbiyyatda bədii ifadəsi, dolayısı ilə türkçülüyn də bədii ifadəsi hesab edilirdi. Gültəkinin yaradıcılığında da bunları çox zaman ayırmaq çətin olur. Onun poeziyasındakı türkçülük türklərin tarixən və zamanında yaşamış bütün coğrafiyanı əhatə edirdi. Şairin türkçü şeirlərinin bir özəlliyi də düşməyə boyun əyməmək, türkün yurdunu başqalarına təslim etməmək düşüncəsini poetik şəkildə əks etdirməsidir.

Ədəbiyyat

1. Akçura, Y. Üç tarzi-siyaset / Y. Akçura, tərt. ed., M. Yeni, E. Kılınç. – Ankara Türk tarih kurumu, – 2012. – 80 s.
2. Hüseyinzadə, Ə. Seçilmiş əsərləri. 2 cildə, I c., / Ə. Hüseyinzadə, tərt. ed., O.Bayramlı, Ə.Turan. – Bakı: Şərq- Qərb, – 2007. – 480 s.
3. Akçura, Y. Türkçülüğün tarixi / Y. Akçura. – Bakı: Qanun, – 2010. – 271 s.
4. Yurdakul, M. E . Mehmed Emin Yurdakulun eserleri: Şiirler / M. E. Yurdakul, tert. ed., T. F. Abdullah. – Ankara: Türk tarih kurumu, – 1969. – 473 s.
5. Əhmədov, B. Türkçülüyn üçlü formulu: nəzəri və tarixi aspektləri / B. Əhmədov.–Bakı: Elm və Təhsil, –2019. –286 s.
6. Gültəkin, Ə. A. Buzlu cəhennəm- Başqa şiirler / Ə. A. Gültəkin. tərt. ed., Ə. Ş. Hüseyinoğlu. – Bakı: Günəş, – 1999. – 99 s.
7. Seyfettin, Ö. Hikayeler: Başını vermeyen şehit / Ö.Seyfettin. Türkiye:Karbon, – 2018. – 90
8. Göyalp, Z. Türkçülüyn əsasları / Z. Göyalp. – Bakı, – 2010. – 208 s.
9. Hüseyinoğlu, K. Dədə Qorqud və Oğuz xaqan- tarixi şəxsiyyət kimi // Folklorşünaslıq məsələləri, – 2002. № 8. – s. 93- 106 .
10. Abid Alp Mütəllib oğlu Türkün dərdi. Azərbaycan, 1918, 18 noyabr

POETIC UNDERSTANDING OF TURKISHNESS IN GULTEKIN'S (AMIN ABID) POETRY

Ahmadova Ulviyya Karam

Summary

The article examines the problem of Turkism in Gultaki's (Amin Abid) poetry. It is noted that at the beginning of the 20th century, the themes of Turkism and Turanism occupied a major place in the works of Azerbaijani romantics. A. Abid addressed this topic in the first stage of his creativity, he wrote the poem with the same name - "Turk's Sorrow" twice, and described the pitiful state of Turkishness. Not only in these poems, but also in other poems, the poetic praise of Turkishness is often found. In his poems, Turkism was not taken separately, but was often described together with Turanism. In Gultaki's work, it is difficult to allocate a lot of time to them.

**ПОЭТИЧЕСКОЕ ОСМЫСЛЕНИЕ ТУРЕЦКОСТИ В ПОЭЗИИ ГЮЛЬТЕК
(АМИН АБИД)***Ахмадова Улвия Керемовна**Резюме*

В статье рассматривается проблема тюркизма в поэзии Гюльтеки (Амина Абида). Отмечается, что в начале XX века темы тюркизма и туранизма занимали большое место в творчестве азербайджанских романтиков. А.Абид обратился к этой теме на первом этапе своего творчества, он дважды написал одноименную поэму - "Туркина печаль", и описал жалкое состояние тюркизма. Не только в этих стихотворениях, но и в других стихотворениях, часто встречается поэтическое восхваление турецкости. В его стихах тюркизм не брался отдельно, а часто описывался вместе с туранизмом. В творчестве Гюльтеки сложно выделить им много времени.

*Rəyçi: prof. Bədirxan Əhmədov**Xəzər Universiteti, Dillər və ədəbiyyatlar departamentinin 16 noyabr 3 sayli protokolu**Daxil olma tarixi 16 noyabr 2023-cü il*